

'De sociaal-democratie moet opnieuw worden uitgevonden.' Gesprek met Jan Marijnissen en Jos de Beus

door Thijs Broer

De een is leider van de snelst gegroeide politieke partij van Nederland, de SP. De ander was partij-ideoloog van de grote rivaal, de PvdA, maar stemde de laatste keer uit balorigheid op Balkenende. Eén ding hebben ze gemeen: passie voor een sociaal-democratische volkspartij. Een gesprek over de malaise in de PvdA, het succes van Wilders en het belang van de 'Heimat'. De Beus: 'PvdA en SP zouden samen de schouders onder de scheppingskracht van de sociaal-democratie moeten zetten.' Marijnissen: 'Dat heb ik geprobeerd. Maar toen gooide de PvdA weer de deur dicht. Dat was niet uitnodigend.'

In het Amsterdamse restaurant De Waag – ooit werden er heksen gewogen, nu wordt er *confit de canard* geserveerd – zijn SP-leider Jan Marijnissen en politicoloog Jos de Beus aangeschoven in de torenkamer. Gespreksonderwerp: de toekomst van de sociaal-democratie. De partij van Marijnissen heeft de laatste jaren een stormachtige groei doorgemaakt. Maar bij de collegevorming in tal van dorpen en steden wordt de SP nog altijd door PvdA en CDA buiten de deur gehouden, net als bij de landelijke coalitievorming. Het afgelopen jaar werd de partij achtervolgd door geharrewar over de interne democratie. Marijnissen is nu bezig de partij te hergroeperen, op weg naar de volgende verkiezingen en, wie weet, regeringsmacht.

De Beus, politicoloog aan de Universiteit van Amsterdam, was in de paarse jaren negentig prominent PvdA-denker. Hij schreef mee aan een verkiezingsprogramma en vele discussiestukken over het poldermodel, stelde een kandidatenlijst samen voor de Amsterdamse PvdA, adviseerde de partijtop. Maar de laatste jaren is de verhouding tussen De Beus en de PvdA getroubleerd geraakt. In 2002 stemde hij SP omdat hij vond dat de PvdA in het multiculturalisme bleef hangen. Bij de verkiezingen van 2006 koos hij voor het CDA, tot verrassing van velen en tot woede van zijn partijgenoten. Hij meende dat de PvdA tijdens de campagne vluchtte in 'biefstuksocialisme', zoals hij het noemt, en te weinig oog had voor waarden en de economie. 'Uit balorigheid zei ik in de krant dat ik Balkenende had gestemd. Toen werd ik een verrader genoemd.'

Bij binnenkomst begint De Beus meteen over de treffende overeenkomsten tussen hemzelf en Jan Marijnissen. Van dezelfde generatie, in Brabant opgegroeid, bij de paters naar school geweest, al jong geraakt door het socialisme. Bij De Beus gebeurde dat in zijn studententijd in Nijmegen. 'In die jaren gingen studenten nog in de fabriek werken om te laten zien dat ze echte marxisten waren. Dat ging mij wat te ver. Bij het radicale socialisme heb ik me nooit thuis gevoeld. Ik kreeg steeds meer het gevoel dat het marxisme niet klopte. Uiteindelijk ben ik in 1975 lid geworden van de PvdA, vanwege Joop den Uyl.'

Marijnissen: 'Ik heb nooit tussen de studenten vertoefd. Voor mij was het vanaf het begin: het woord bij de daad en de daad bij het woord. Dat vond ik bij studenten altijd erg tegenvallen. Dat het marxisme niet zomaar in te voeren was, was in de jaren zeventig wel duidelijk. Mede daarom is in 1972 de SP opgericht. Daar kwamen ook veel studenten op af, links was in de mode. Maar vanaf het einde van de jaren zeventig werd het steeds moeilijker. Begin jaren tachtig was de SP bijna dood. De oude garde was vermoeid, en de

leiding was erg slecht. We moesten eindeloos geld inzamelen voor de Engelse mijnwerkers die aan het staken waren. Intussen werd de eigen partij aan gort geholpen. Maar onze aanpak in noordoost Brabant, lokaal, kleinschalig, met gerichte campagnes rond de gemeenteraadsverkiezingen, was heel succesvol, en werd landelijk overgenomen. Sindsdien is het met de SP steeds beter gegaan.'

De Beus: 'De SP laat nu zien dat het wel degelijk mogelijk is om een echte volkspartij te zijn, en echt oppositie te voeren. De PvdA heeft dat sinds het tweede paarse kabinet niet meer voor elkaar gekregen. Waarom lukt het de SP wel?'

Marijnissen: 'We hebben de traditie nooit opgegeven actief aan werving van nieuwe leden te doen. We hebben geleerd dat je je mensen heel goed moet scouten en opleiden. En we vinden dat de landelijke SP vaak bij de afdelingen aanwezig moet zijn. In het land is er geweldig veel animo voor. Daar ligt het niet aan. Op 18 mei hebben we Walibi Flevo afgehuurd voor een SP-dag voor de leden. Daar komen duizenden mensen op af.'

De Beus: 'De PvdA heeft wel geprobéerd een volkspartij te blijven. Felix Rottenberg heeft bijvoorbeeld een poging gedaan er een debatpartij van te maken, waarin nieuwe leden een grotere rol zouden spelen. Maar dat is onvoldoende uit de verf gekomen. Ik heb zelf gemerkt hoe moeilijk dat is, toen ik in 2001 de kandidatenlijst voor de PvdA in Amsterdam samenstelde. De enige kandidaten die nog echt emancipatie als drijfveer hadden, kwamen uit de Bijlmer. Verder kwam ik erg veel baantjesjagers tegen, mensen die uit eigenbelang verder wilden in de partij. De PvdA is niet volks meer, zoals de SP of het CDA. Dat heeft de partij echt laten liggen.'

Ronald Plasterk zei vorig jaar in Vrij Nederland dat de PvdA langzamerhand een partij is geworden van de mensen die ontslaan, niet van de mensen die ontslagen worden.

De Beus: 'Dat is waar. De PvdA is de partij geworden van een bestuurlijke kaste. Veel partijbestuurders denken technocratisch. Ze denken: we maken een wet, en klaar, alsof ze het volk niet nodig hebben. Ik denk dat het zo op den duur niet kan. Ik denk dat Marijnissen en ik die overtuiging delen: dat we de sociaal-democratie, gedragen door het volk, nodig hebben om de globalisering het hoofd te bieden. De politiek is losgezongen van het electoraat. Dat zag je ook bij de overname van ABN Amro. Ministers van partijen zonder bewogen achterban kunnen geen vuist maken tegen ondernemers die hun macht misbruiken. Ook in het bedrijfsleven wordt het als falen van de politiek gezien dat de bank in buitenlandse handen is gevallen.'

Marijnissen: 'Is het niet zo dat Wouter Bos dacht: "whatever"? Kennelijk vond hij het niet urgent er iets aan te doen. Dat is het grote probleem van de PvdA: er is geen enkel punt waarop ze zich écht engageren.'

De Beus: 'Dat gaat terug tot de jaren tachtig, toen de PvdA de Partijraad afschafte. Tijdens de paarse kabinetten dachten we bij de PvdA dat we op de goede weg waren. Maar we hebben toen een grote strategische fout gemaakt. In de jaren tachtig waren alle sociaal-democratische partijen in Europa de uitputting nabij. Op een gegeven moment zijn ze allemaal op een keerpunt

gekomen. Moeten we nog wel voor een geleide loonpolitiek zijn? Moeten we nog wel voor een socialisatie van de vraag zijn? De sociaal-democraten voelden zich gedwongen op een andere manier te leren denken, vooral over de economische politiek, de Europese markt, internationale concurrentie. De Derde Weg van Tony Blair diende zich aan. Ik heb daar een tijdje in geloofd, en er ook aan meegedaan. Onder het eerste paarse kabinet leek het wat te worden. Wim Kok werd er internationaal geweldig om bewonderd. Er zijn in die tijd terecht bepaalde bakens verzet. Maar het is doorgeschoten, de vernieuwing is ontspoord. In de paarse jaren werd een mensbeeld aangehangen dat niet het mijne is, en niet het jouwe: een mensbeeld dat bepaald wordt door individualisme en consumentisme. We dachten: de arbeiders zijn toegetreden tot de middenklasse, politiek is beleid geworden. Fortuyn heeft de nadelen van die zakelijke koers genadeloos aan het licht gebracht. Ik ben teleurgesteld in mezelf dat ik daar zo lang aan heb meegedaan.'

Marijnissen: 'Als ik je nu zo hoor, heeft de PvdA een veel te technocratische benadering gekozen, over de hoofden van de mensen heen die je mee zou moeten krijgen. Dat zie je ook aan de mensen die op de PvdA-congressen komen. Dat zijn niet de gewone leden, maar de partijbestuurders. Als je zo'n technocratische benadering kiest, krijg je de mensen die erbij horen. Dan verdwijnt voor veel mensen het wenkend perspectief.'

De Beus: 'Wim Kok gaf dat ook toe. Hij zei: ik doe niet meer aan grote verhalen.'

Marijnissen: 'Hij zei: weg met de ideologische veren.'

De Beus: 'En dan wordt het moeilijk. Daar heeft de PvdA nog steeds last vast. In dat opzicht zou de PvdA beter naar de SP moeten kijken. Jullie succes heeft met jouw persoon te maken, maar ook met de bereidheid offers te brengen, en een verhaal over het gemeenschappelijke belang van de werknemers.'

Afgelopen jaar stond de SP op zeker moment op tweeëndertig zetels in de peilingen: evenveel als de PvdA. Wordt de SP volgende keer de grootste?

Marijnissen: 'Het kan.'

Reken je erop?

'Nou, op vijftig zetels in de Kamer hadden we niet gerekend, maar we hebben ze wel gekregen.'

De Beus: 'Het was een prachtige overwinning van de SP, in november 2006. Het was een teken aan de wand: alle liberale partijen verloren, de partijen van het gemeenschapsdenken wonnen. Het antwoord op de globalisering is overduidelijk conservatief. Het hóórt sociaal-democratisch te zijn, maar dat lukt niet. Bij de verkiezingen trokken SP en PvdA niet samen op. En nu strijden ze tegen elkaar. "Plaegen en vogelen", om met Hugo Claus te spreken. En ze grossieren allebei in intern gesodemieter. In dat opzicht is het ook voor jullie geen geweldig jaar geweest.'

Marijnissen: 'Nee, absoluut niet. Nu willen we groter worden ten koste van elkaar. Maar zo is het heel lang niet geweest. Voor de verkiezingen heb ik Wouter Bos voorgesteld samen met een vijftig puntenplan te komen. Ik

heb het geprobeerd. Maar de PvdA wilde niet meedoen, en koos de confrontatie. Toen dacht ik: dan kunnen ze die krijgen ook.'

De Beus: 'Je hebt nog een keer een kopje koffie gedronken met Bos en Halsema.'

Marijnissen: 'Ja, maar dat was niets meer dan een fotomoment. Twee jaar lang heb ik mijn nek uitgestoken om tot strategische samenwerking te komen. Twee jaar lang. Nu is die mogelijkheid vervlogen. Althans: voor deze periode.'

De Beus: 'SP en PvdA zitten nu weer opgesloten in de klassieke verhouding: het narcisme van het kleinste verschil. Maar dat móet te doorbreken zijn. De sociaal-democratie moet opnieuw worden uitgevonden. We moeten het vooruitgangsgeloof nieuw leven inblazen. We moeten weer durven praten over verheffing van het volk, over economische strijd, over verantwoordingsethiek. De SP doet dat in veel opzichten. Het verzet tegen de Europese superstaat, het initiatief voor het nationaal historisch museum, dat waren zinnige campagnes. Maar wat ik bij jullie mis, is het ouderwetse sociaal-democratische geloof in de technologie, in de wetenschap, in de vooruitgang. Dat mis ik bij beide partijen. Je kunt alleen maar tegen de globalisering op als je een idee van de toekomst hebt. PvdA en SP zouden samen de scheppingskracht van de sociaal-democratie moeten herstellen.'

Marijnissen: 'Dat heb ik geprobeerd. Maar in dat opzicht heb ik een harde leerschool gehad. Kok moest niets van de SP hebben. Melkert liep in het Kamergebouw langs me heen alsof ik niet bestond. De bereidheid is er bij mij wel geweest, keer op keer, tot aan de vorige verkiezingen. Maar toen gooide de PvdA weer de deur dicht. Dat was niet uitnodigend.'

De Beus: 'Er zijn ook nog steeds grote verschillen tussen SP en PvdA. Een PvdA-Kamerlid als Jeroen Dijsselbloem durft te spreken over morele binding, maar blijft geloven in marktwerking, ook binnen het publieke domein. Maar politiek moet niet beginnen bij het haalbare, maar bij het wenselijke. Dat gebrek aan overtuiging kan de PvdA nog opbreken. Wouter Bos is nu al afgeschreven door een deel van de partij. Het is nu: wachten op Cohen, die al heeft gesuggereerd dat hij beschikbaar is voor het premierschap. Maar de crisis in de PvdA draait om veel meer dan om personen. Het gaat niet alleen om Wouter Bos, het gaat om de ziel van de partij. De bloeitijd van links is voorbij. We leven nu in een conservatief tijdperk. Wil dat niet tot 2050 duren, móet de sociaal-democratie zich hergroeperen. We moeten leren dat de toekomst van de sociaal-democratie niet meer hetzelfde is als de toekomst van de PvdA alleen. Daarom pleit ik voor een denkdialogoog tussen PvdA en SP.'

Marijnissen: 'Het woord "conservatief" heeft voor mij helemaal niet zo'n negatieve klank. Je mag mij best vooruitstrevend noemen in mijn conservatisme. Al die neoliberale nieuwlichterij van de laatste decennia heeft weinig goeds gebracht. Het hele leven is vercommercialiseerd. Het zal wel conservatief klinken, maar ik betreur het dat steeds minder mensen offers willen brengen. Zelfs opa en oma moeten betaald worden om op de kleinkinderen te passen. Wat voor lánd is dit? GroenLinks en de PvdA zitten nog steeds op de lijn van steeds verdere professionalisering. Dat is de dood in de pot. Van de week heeft Pieter Winsemius een prachtige lezing gehouden

over het VMBO, met als titel: "Er is niemand die van ze houdt". Die man is nota bene een VVD'er. Dat hoort de PvdA te doen! In dat opzicht heeft conservatisme voor mij de afgelopen decennia een hele andere lading gekregen.'

De Beus: 'Er is in Nederland een dictatuur van het vernieuwingsdenken. Dat zie je ook aan de discussie over de canon en het nationaal historisch museum. In het debat daarover wordt de geschiedenis gereduceerd tot: kinderen moeten weer jaartallen leren. Maar als de leiders van dit land niet in geschiedenis dénken, wat kunnen ze dan van schoolkinderen verwachten? Dat geldt ook voor televisiefiguren als Jeroen Pauw. Voor zulke jongens begint de wereld bij hun geboorte.'

Jan Marijnissen: 'Dat bleek ook weer bij de discussie over het filmpje van Wilders. Hoe is het mogelijk dat Nederland maanden in de ban is van een filmpje dat nog niet eens is vertoond?'

De Beus: 'Dat komt ook doordat we in Nederland niet meer weten wat religie is. In Nederland is de meerderheid van de mensen ietsist, een minderheid is gelovig en een andere minderheid moet er niets van hebben. Maar met zijn allen begrijpen we niet dat God kan terugkeren in Jorwerd. In dat opzicht heeft mijn partij ook last van collectief geheugenverlies. Toen ik in de jaren negentig kandidaten voor de PvdA in Amsterdam moest zoeken, wilde de partij wél de beste kandidaten, ook uit de Marokkaanse en Turkse gemeenschappen, maar over hun religieuze ervaringen mocht niet worden gepraat.'

Marijnissen: 'Maar intussen verandert de samenleving, gaan mensen zich steeds grotere zorgen maken over de islam en weten ze niet wat ze ermee moeten. Dan gaan rattenvangers als Rita Verdonk en Geert Wilders ermee aan de haal.'

De Beus: 'En in Den Haag weten ze nog steeds niet wat ze met zo'n Wilders aan moeten. Bij het CDA proberen ze hem de laatste maanden tenminste tegen te spreken. Maar wat doet Wouter Bos? Eerst zwijgt hij over hoe het verder moet met de dubbele nationaliteit van zijn eigen staatssecretarissen. Dan begint hij een week voordat het filmpje van Wilders wordt uitgebracht in *de Volkskrant* over het nut van polarisatie, over toon en stijl van het migratiedebat. Dat trekt hij weer terug als 80 procent van het partij kader achter Cohen blijkt te staan. En tenslotte valt hij alleen de SGP aan. Verdonk en Wilders zijn zo groot door het onvermogen van de grote partijen om met de maatschappelijke onvrede om te gaan.'

De SP heeft ook vaak het verwijt gekregen met een boog om Wilders heen te lopen, uit angst voor electorale repercussies.

Marijnissen: 'Dat is niet juist. Ik kies zelf het moment dat ik iemand als Wilders attaqueer. Je moet het niet forceren. Misschien is het een onsmakelijke vergelijking, maar het is net als met een puist: die knijp je pas uit als 'ie rijp is. Wat hebben Halsema en Pechtold met al hun machteloze interrupties bereikt? Je moet wachten op het goede moment. Toen Wilders bij de Algemene Beschouwingen kwam met een verhaal van tien punten waarin de moslims keer op keer de schuld kregen van alle ellende, was dat een discriminatoir verhaal. Toen hebben we hem aangepakt. En nu weer. Op het

moment dat hij zelf de cirkel rond maakt, hoef je er alleen maar op te wijzen dat hij niet is wie hij voorgeeft te zijn. De kern is: hij noemt zijn beweging de partij van de vrijheid, maar dat is een vrijheid die hij anderen ontzegt.'

De Beus: 'Ik vindt het heel goed dat je polemiseert. Maar je moet ook bereid zijn de moeilijke dingen te zeggen, de dingen waar niemand op zit te wachten, die het debat openbreken. Zoals Paul Scheffer indertijd over het multiculturalisme, of Winsemius over de achterstandswijken. Ik zou willen dat jij dat zou doen, en dat Wouter Bos dat zou doen.'

Marijnissen: 'Dat vraagt om enige consideratie. In dit mediatijdperk kunnen openbare figuren zich heel moeilijk ontworstelen aan het clichébeeld, de karikatuur die van hen bestaat. Als ik iets zeg dat niet in het gangbare beeld past, nemen de media het gewoon niet over. Op de terreinen die jij noemt hebben wij al heel lang vóór Scheffer, Winsemius en Hirsi Ali onze stem laten horen. Wij hebben al heel lang geleden gezegd dat mensen zich thuis moeten voelen in hun buurt, in hun wijk, in hun land, dat we onvrede over immigratie niet te makkelijk moeten veroordelen. We hebben er nog een hele stapel nota's over liggen. Maar daar was in die tijd niemand in geïnteresseerd.'

De Beus: 'Wat de PvdA van de SP kan leren, is dat je in deze tijd van globalisering wel degelijk vanuit de natiestaat moet denken. De PvdA zou een nationale partij moeten zijn die tegelijkertijd garant staat voor een open samenleving. Wereldburgerschap begint hier, waar we wonen en niet weggaan.'

Marijnissen: 'Ik ben nu een boek aan het schrijven over de betekenis van de "Heimat" voor het wereldburgerschap. Het nadeel van de campagne tegen de Europese Grondwet is dat half Nederland nu denkt dat wij tegen Europa zijn, dat wij met onze rug naar de wereld zouden staan. Ik wil in dat boek laten zien dat het een niet kan zonder het ander: geen wereldburgerschap zonder "Heimat". Als je mensen het vertrouwen wilt geven om zelfbewust in de wereld te staan, dan moeten ze zich thuis voelen waar ze zijn. Als we de "Heimat" goed organiseren, gaan mensen vanzelf in een kring staan, met de blik naar buiten gericht.'

De Beus: 'Jij hebt een stem gegeven aan mensen in Nederland die niet gezien werden. Die mensen moet je vasthouden. Je hebt een enorm mandaat van de kiezers gekregen. Dat geeft je veel politieke ruimte.'

Marijnissen: 'En gemoedsrust, en tijd om na te denken. En wijsheid, als het goed is.'

De Beus: 'Maar de vraag is: hoe zet je dat mandaat om in vaardig bestuur? Hoe gaan mensen straks met je mee, als je in het kabinet zit en compromissen moet sluiten? Dat is de bekende moeilijkheid van links.'

De PvdA wordt in het kabinet bijna op alle fronten overvleugeld door het CDA. Kan de SP daar straks wél tegenop? De SP van Marijnissen in de regering: gaat dat lukken?

Marijnissen: 'Natuurlijk gaat dat lukken. We hebben de ideeën en we hebben de mensen. Het ligt er veel meer aan dat de andere partijen ons het licht in de ogen moeten gunnen. Het succes van een kabinet valt of staat met het

vertrouwen dat de deelnemers in elkaar hebben. Voor de rest hoef je maar één ding te doen: vanuit je visie het publieke belang dienen. Klaar.'

Uit: Roodkoper 12e jaargang, nummer 6/7 – juni 2008